

Een herenroep in Gotem in 1721

Rombout Nijssen

In het graafschap Loon was het Loonse gewoonterecht van toepassing. Dat betekent dat wanneer een rechtbank een burgerlijk geschil of een strafzaak voorgelegd kreeg, zij die zaak afhandelde volgens het Loonse recht. Een systematische en volledige optekening van dat recht kwam niet tot stand maar er zijn wel verschillende initiatieven geweest om een overzicht van het Loonse recht op te stellen. De belangrijkste en meest gekende daarvan is de redactie van het zogenaamde Loonse Landrecht, waarvan ons tijdschrift in 2011 een nieuwe uitgave bracht¹. In die uitgebreide bijdrage van Theo Coun vindt u ook een volledig overzicht van de initiatieven om het Loonse recht op schrift te stellen. Een andere bron voor het Loonse recht zijn de zogenaamde *recordia* of resoluties van de schepenen van Vliermaal, waarin de leden van het Loonse oppergerecht aangaven welke rechtsregels in bepaalde gevallen toegepast moesten worden, en hoe die regels geïnterpreteerd moesten worden. Die resoluties bleven bewaard in de resolutieregisters van de schepenen van Vliermaal en in handschriften over Loons recht van verschillende Loonse rechtsgeleerden². Een keuze daaruit werd uitgegeven door Louis Crahay in 1872-1897³.

Naast het algemene Loonse recht, golden in de steden en heerlijkheden van het graafschap nog plaatselijke rechtsregels. Die plaatselijke regels werden de *keuren* genoemd. Met enige goede wil kan je het Loonse landrecht en de andere wetboeken waarvan de inhoud voor het hele graafschap gold beschouwen als *nationaal* recht, terwijl de plaatselijke keuren te vergelijken zijn met onze hedendaagse politiereglementen, die in de regel slechts gelden in één gemeente. Crahay gaf in het bovenvermelde werk de keuren van een tiental plaatsen in het graafschap uit⁴, en J. Behets en Jozef Grauwels publiceerden er in 1982 nog een twintigtal⁵. In 2005 werden in dit tijdschrift de keuren van Wimmertingen gepubliceerd⁶.

De keuren werden in de gemeenten waar zij van toepassing waren jaarlijks één of twee keer in het openbaar voorgelezen op een bijeenkomst van de plaatselijke schepenenbank die het jaargeding genoemd werd, en waarbij uit ieder huishouden minstens één persoon verwacht werd. Als dat nodig was konden er met instemming van de plaatselijke heer nieuwe regels aan de keuren worden toegevoegd.

Voor het dorp Gotem bij Borgloon zijn geen dorpskeuren bekend. Bij de inventarisatie van het archief van de schepenenbank van Borgloon werd recentelijk een stuk uit 1721 aangetroffen dat een licht werpt op de procedure voor het tot stand komen en bekend maken van

een plaatselijke rechtsregel in die gemeente.

In 1721 was Jacob Meijers, de bezitter van het Fonteinhof in Gotem, pandheer⁷ van het dorp. Als heer van Gotem was hij verantwoordelijk voor het handhaven van de rust en de rechtszekerheid van de inwoners van het dorp. Het was zijn plicht om op te treden tegen overtreders en misdadigers door ze op te sporen en ze voor de bevoegde rechtbank te brengen, hen aan te klagen en vervolgens het vonnis van die rechtbank uit te voeren. Die rechtbank was de buitenbank van Borgloon, die ook de Bank van Gratem genoemd werd. Meijers oefende de activiteiten die aan het handhaven van de orde te pas kwamen niet zelf uit, maar hij had daarvoor een schout aangesteld.

Nu was het zo dat hem in de loop van 1721 ter ore gekomen was dat er 's nachts in Gotem *verscheijde crimen, moetwilligheden ende oploopen* waren voorgevallen, *soo aen het pastoriehuijs als op andere plaetsen een ijder bekend*. Om een einde te maken aan dat soort voorvallen stelde hij een nieuwe regel in, die hij middels een herenroep, een openbare bekendmaking van een beschikking van de plaatselijke heer, bekend liet maken.

In dit geval beval hij de inwoners van Gotem *aen welcke diergelijcke oploopen alsnoch mochten overkomen om instantelijck gerucht ende allarm te maecken, 't sij deur het lossen van een scheute oft andersints*. Voorts beval hij iedere inwoner, *soo alde als oock jonge*, die vijftien jaar of ouder was, bij het horen van dat alarm *sonder den minsten uijttstell* naar de plaats van het onheil te lopen en het slachtoffer te helpen. Niet reageren op een alarm was geen optie, want daar werd een boete van drie goudgulden op gesteld, met dien verstande dat de ouders *responsabel ende rechtersabel blijven voor henne kinderen*. Anderzijds mocht de inwoner die *dusdanigen oplooper oft vagabond het eerst sal hebben geattrappeert ende aengepackt* op een beloning rekenen. Hij zou immers *generouselijck gerecompenseert* worden uit de boete waartoe de aangehouden vagebond veroordeeld zou worden. Die mocht zich verwachten aan een straf *naer verheijtsch ende gesteltenisse van sijn misdaet*.

Het feit dat men voortaan in Gotem 's nachts alarm mocht geven als men in gevaar verkeerde, was overigens geen vrijbrief voor wie er aan dacht de nachtrust van de mensen van Gotem onnodig te verstoren. Een *nachtschutter oft oprourmaeker* die zou schieten zonder in nood te zijn, moest zelf als een vagebond aangehouden worden. Hij zou *voor sijn lichtveerdige scheute ende oprour van het volck* bestraft worden met een boete van tien goudgulden, waaruit degenen die hem hadden aangehouden beloond zouden worden.

Meijers bezorgde de tekst van zijn besluit aan zijn schout, met de opdracht die op (maandag) 8 december 1721 na de mis en na voorgaande klokslag *voor de kercke op de plain* in Gotem aan de inwoners van het dorp voor te lezen. Om een reden die wij niet kennen deed de schout dit niet persoonlijk, en ook niet op 8 december. Hij noteerde op het briefje dat hij van Meijers ontvangen had dat de bode van Gotem, Poulus Vroonen, op 10 december

die opdracht vervuld had.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, Archief van de schepenbanken te Borgloon, voorl. nr. 5

Heeren roop gedaen tot Gothem voor de kercke op de plain naer voorgaende clockslach

Alsoo in desen dorpe nu verscheijde crimen, moetwilligheden ende oploopen bij nachten sijn voorgevallen soo aen het pastorijehuijs als op andere plaetsen een ijder bekent, oversulx om voorders daer in te versien, wordt vortan gepermittert ende expresselijck bevolen wegens den heer alhier aen alle ende ijdere van dese ingesetenen aen welcke diergelijcke oploopen alsnoch mochten overkomen, dat sij instantelijck sullen hebben gerucht ende allarm te maecken, 't sij deur het lossen van een scheute oft andersints, naer advenant sij sich daertoe sullen gewapent oft gestelt vinden, ende dijenvolgens wordt oock wel expresselijck bij desen bevolen aen alle ende ijdere voorseijde ingesetenen, soo alde als oock jonge, excederende den auderdom van vijffthien jaeren, dat soo haest sij sulcke scheute oft allarm inden nacht sullen gehoirt hebben, instantelijck sonder den minsten uijttstell het gerucht sullen hebben toe te loopen om malckanderen te doen alle noidige hulpe ende bijstant gelijk de liefde van een goede vereenighde gemijnte verheijst, alles op peine ende amende van drie goltguldens, te verhaelen op ijder der defaillianten, aen welcke men sal kunnen blijcken alsulcke scheute oft gerucht gehoirt te hebben, ende alle alders sullen in desen cas oock responsabel ende rechtersabel blijven voor henne kinderen, ende dijen denwelcken dusdanigen oplooper oft vagabond het eerst sal hebben geattrappeert ende aengepact, sal daervoor uijtt de amende oock genereuselijck gerecompenseert worden, ende den oplooper sal worden gestraft naer verheijst ende gesteltenisse van sijn misdaet. Ende bij gevalle oock dat den nachtschutter oft oprourmaeker wordt bevonden op sijn eenighijt geschoten te hebben sonder noit oft molestatie, dijen sal nochtans aengehalden worden soo voor, om de redenen daervan te ondersoecken, doch sal altijt vervallen voor sijn lichtveerdige scheute ende oprour van het volck, in een amende van thien goltgulden, ende die dewelcke hem sullen hebben gearretteert ende eerst aengepact, sullen gerecompenseert worden soo voor. Aldus geroopen ende affgelesen ter plaetsen voorscreven naer de parochale misse, deur onsen scholtus ten overstaen onser gemijntenaren voorscreven, desen 8 december 1721.

[getekend:] *Meijers, heere deses dorps voorscreven.*

Over hetgeene hierboven geschreven staet relateert den scholtus van Gothem ter instantie van den heer aldaer eenen roop geschiet te sijn ter gewoonelijcker plaetse aldaer naer voorgaenden clockslach, op den 10 december 1721 door Poulus Vroonen, bode tot Gothem.

- 1 T. Coun, *Het Loonse landrecht. Inleiding, tekstuitgave, vertaling en aantekeningen*, in *Limburg – Het Oude Land van Loon*, 2011, 90, p. 97-368.
- 2 Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Vliermaal*, nr. 9-11 en *Bibliotheca Juridica*.
- 3 L. Crahay, *Coutumes du comté de Looz*, 3 delen, Brussel, 1872-1897.
- 4 Crahay publiceerde de keuren van de Loonse steden Beringen, Hasselt en Herk-de-Stad en van de gemeenten Beverlo, Kermt, Kuringen, Kwaadmechelen, Lanaken, Lummen en Oostham.
- 5 J. Behets, J. Grauwels, *De Keurboeken van het graafschap Loon en het omliggende. Einde 16de – einde 18de eeuw*, in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België*, 1981-1982, 30, p. 257-469. Deze uitgave bevat de keuren van de Loonse steden Bree, Maaseik, en de gemeenten Gruitrode, Helchteren, 's-Herenelderen, Kozen, Mechelen (Mechelen-Bovelingen), Meer en Bolder, Meldert, Neerharen, Neeroeteren, Opitter, Opoeteren, Veldwezelt, Vliermaal, Voort, Wellen, Zichen en Zussen, Zolder en Zonhoven, en van Alken, Diepenbeek, Koninksem, Montenaken, Niel-bij-Sint-Truiden, Ordingen, Romershoven, Rutten, Sluizen, Vlijtingen, Vreeren en Zepperen.
- 6 *De keuren van Wimmertingen*, in *Limburg – Het Oude Land van Loon*, 2005, 84, p. 45-56.
- 7 Zie *De pandheren van Stevoort in de zeventiende eeuw (1619-1671)*, in *Tesa samanunga vvas edele unde scona. Liber Amicorum Theo Coun*, (*Limburg – Het Oude Land van Loon. Extranummer*, 4), Hasselt, 2005, p. 137-151, en *De pandheren van Kerkom, Muizen, Buvingen en Borlo en Jeuk, 1589-1796*, in *Limburg – Het Oude Land van Loon*, 2007, 86, p. 81-95.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt